Horváth Róbert

Mester, tanítvány, hagyomány

Kontinuitás és diszkontinuitás

Ha egyáltalán hallunk manapság mester–tanítvány viszonyról, az főként oktatási vonalon történik. Ritkábban – de azért elég tág társadalmi körben – a harcművészetek vonalán. Az idősebbek emlékeznek még a kézműves mester–tanítvány viszonyra is. A különféle mai művészetekben fennmaradt mester–tanítvány kapcsolat az utóbbi maradványa. Ami ezek után szembetűnő, hogy a fogalmi párból valamiféleképpen a tanítványok válnak hangsúlyossá, a mesterek alakja háttérbe tolódik, természetes kifürkészhetetlenségükön kívül. Ez utóbbi oka a sok önjelölt „mester" mellett a térítéselvűség és a népszerűség, a hatás és a mennyiség nézőpontja. De van-e valami, ami egy tanítómestert összeköt egy harcművészeti mesterrel és egy kézműves mesterrel? Nyilvánvalóan igen: a mester ideális realitása. A különféle tanítványokat hasonlóképpen egy ideális valóság, a tanítványság köti össze, anélkül, hogy kicsiny pontok, like-ok és számadatok lennének a mester–tanítvány viszony ősi, kultúraképző, civilizációkat teremtő láncolatában. Honnan ered hát a mester e kultúrateremtő, különféle szinteken megnyilvánuló realitása?

Amit igazolni próbálunk, hogy létezik egy lényegi értelemben vett mester, hogy a mester kifejezés eredeti értelmét már kimondottan keresni kell, amely összeköti a mesterek különböző szintjeit: a szellemi bölcset a különféle művészetek mestereivel, legyenek az utóbbiak akár harciak, kézművesek vagy gazdálkodók. Nincs egyenrangúság közöttük, de a mester mindegyik esetben „az, aki meg tudja csinálni azt, amit tanít".[1] E meghatározás jó kiindulópont, és a legtöbb tanár már itt elvérzik, ahogy a magasabb tanításokat illetően más mesterek, akik annak hívatják magukat. Ugyanekkor a „realizálás" – a megvalósítás Hamvas Béla által kiemelt alapelve – más szempontokból is problémás. Először, meg lehet-e valósítani azt, ami örök? Másodszor, milyen jellegű a szóban forgó „realizáció"? Végső nagyságrendjét illetően nyilvánvalóan nem lehet olyan, amit az ember hoz létre, nem történhet úgy, ahogyan egzisztenciálisan megvalósítunk valamit, vagyis nem lehet csupán az, ami elénk áll, létrejön, mintegy kijön belőlünk. A szellemi-metafizikai realizáció nem ilyen. Nemcsak azonosulást, hanem azonosságot jelent. Kigördülő dolgok visszatartását is felöleli, önmagunkat képezi, mindannak megvalósítását, ami nem pusztán konkrét, s közvetlenül nem áll az ember hatalmában. Arra is kiterjed, ami kiszámíthatatlan, de amiről mégis tudunk. Amilyen például a kegyelem, a véletlenszerűség. Ezeket is külön realizálni kell a szellemi megvalósítás esetében. (Így győzhető le a „véletlen".) A megvalósítás megvalósulás is, minden automatizmus nélkül. Spontán kreativitás, létrehozáson túli valóságokat felölelve. Ahogy egy hadísz mondja: „Aki alkalmazza, amit tud, annak Isten örökségül adja azt [is], amit nem tud."[2]

Ott járunk tehát, hogy a mester, aki meg tudja valósítani mindazt, amit tanít, egy megvalósítás feletti megvalósulás (suprarealificatio – László András) értelmében teszi mindezt. Erre egyedül a kimondottan szellemi mesterek képesek. Nem világos, hogy e realizálás milyen módon kapcsolatos például a harci vagy a kézműves művészetek mestereivel, ahol a megvalósítás tárgyi konkrétumai különösen fontosak. René Guénonnak volt egy interpretációja ezzel kapcsolatban. Szerinte a szellemi mester – aki nem azonos egyetemi tanárokkal, nagy művészekkel vagy sportmesterekkel – emberfeletti állapotokba juttatja a tanítványokat, míg a különféle mesterségekbe, művészetekbe avató mesterek az individualitás középpontjába.[3] Az egyéniség centruma annak tudatát jelenti, hogy mindent én teszek, hogy minden én vagyok a saját mesterségem határain belül, és hogy én törekszem a tökéletesítésükre. Ezek a guénoni értelemben vett primordiális állapot (nagyjából a hamvasi „alapállás") sajátosságai, amelyek a kis misztériumok beteljesedését jelentik. A nagy misztériumok ebből, mintegy ezután következnek. Guénon szerint az elsőrendű állapot minden képesség és funkció lehetősége, forrása és teljessége, valamennyi mesterfokozat ebből következik. A kis misztériumok ismerete a nagy misztériumok előkészítése, és a csúcsukon, a bűnbeesés előtti édeni állapotban nem különülnek el egymás-

1 HAMVAS Béla: *Unicornis. Summa philosophiae normalis* [1948]. Szerk. PALKOVICS Tibor, Bp., Medio, 2020, 5.

2 Idézi Al-'ALAWÍ, Sejk Ahmad: *Néhány aforizma.* Ford. NAGY László = *Duo Gladii,* 2024, 6. sz., 69.; LINGS, Martin: *A Sufi Saint of the Twentieth Century. Shaikh Aḥmad al-'Alawī. His Spiritual Heritage and Legacy.* Berkeley, Los Angeles, University of California Press, 1973, 209.

3 GUÉNON, René: *Beavatás és a mesterségek* = Uő: *Melanzs.* Szerk. NÉMETH Bálint, ford. MAKLÁRI Ádám, NÉMETH Bálint, Pécs, Varázsló Macska, 2024, 64–65.

tól. A különböző beavatások ide vezetnek, innen vihetők a végső célig. A nagy misztériumok magukban foglalják a kis misztériumokat. Abban különböznek az utóbbiaktól, hogy teljesen emberfelettiek, esetükben már nem lehetséges egyéni eltévelyedés a centrumtól, horizontális tévelygés (a kis misztériumok esetében még igen).[4] Római katolikus nézőpontból a Szentháromság, az Atya, a Fiú és a Szentlélek belső valóságában élést jelentik, ahol nincsen semmiféle másság, világiság, legfeljebb „kisugárzás", a Szentlélek világi hatásai és megmutatkozásai. Guénon ügyelt arra, hogy a középponti és a tengelyszerű, poláris jelleg ne legyen túlságosan elválasztva egymástól. Hogy kimutassa: a kis misztériumok csúcsa összefüggésben áll a nagy misztériumokkal, azok kezdőpontját jelenti.

Jean Hani szerint Isten írnok, orvos, harcos, fazekas, takács, építőmester, ács, pásztor, hajós, halász, vadász, kertész, földműves és szőlősgazda.[5] Nemcsak szimbolikus, allegorikus, metaforikus, irodalmi értelemben, hanem mert egyrészt ő alapította e mesterségeket; másrészt a művelőiket önnön magához vezeti; harmadrészt, mert ő a legnagyobb mester, a „minta" e mesterségek hagyományos formáiban. Az utóbbi két részmondat rövid megfogalmazás, két egyszerű érv, de ettől még pontos és fontos. Hani Guénon híve volt, akinek szabadkőművességet illető szimpátiája főként a compannonage-ok, a céhes mesterségek gyakorlásán keresztüli beavatások és tudásátadások tiszteletén alapult. Sokat írt a tradicionális mesterségek fontosságáról.[6] Minek köszönhető mégis az, hogy a harci és kézműves mesterek érvényét – mint láttuk – alsóbb szintre helyezte? Ahogy a mai szabadkőművesek és a régi építő mesteremberek (kőfaragók, ácsok) viszonylatából világosan kitűnik, nemcsak a munka, a hivatások, hanem a mesterségek sem tekinthetők „teljesen hagyományosnak" abban az értelemben, amit Guénon tradíció alatt értett. A mester–tanítvány valóságával kapcsolatos vizsgálódásoknak ezért ki kell terjednie a hagyomány problematikájára. Nélkülözzük a mester és tanítvány lényegi, „eredeti", minden formára kiterjedő értését, mert nem számolunk a hagyomány egyszerre szervesen összefüggő és eltérő, olykor antagonizmusokat felölelő értelmezéseivel. Például egy képzőművészeti vagy zenei mester ma egyaránt hordozza a mester ideáját és realitását, miközben a legkevésbé sem tesz eleget alapvető meghatározásának vagy a mesterek hierarchiájának.

E helyzet a hagyomány eltérő értelmezéseiből fakad. A hagyományfelfogásokat három különböző szintre oszthatjuk, amelyek között átjárhatóság van.[7] Az első a közismert, népszerű, laikus hagyományértelmezés (h3). A szokások tiszteletén alapul, legyen népszokás, történelmi, jogi, politikai, nyelvi vagy nemzeti szokásrend, beleértve hangulati elemeket és erkölcsi szabályokat. Helyi hagyományokat és olyan alapvető szokásokat is magában foglal, amilyenek az öltözködéssel, az étkezéssel, az ivással stb. kapcsolatosak. Ezek univerzális és kimondottan szellemi értelmét már nem ismerik, de tiszteletre méltón őrzik a lokális és az egyéni rend történelmi jellegű megbecsülése szintjén. A teljesség igénye nélkül ide tartoznak még az építkezés, a kézművesség, a gazdálkodás, a főzés vagy a tánc hagyományai, de ilyen a katonai hagyományok őrzése is. Ezek mesterei a mester ideális és originális valóságának alsóbb szintjeit képviselik, amennyiben nem kapcsolódnak a hagyomány magasabb felfogásaihoz.

Nem oly régen még elképzelhetetlenek lettek volna olyan hagyománykoncepciók, amelyek nem a vallásból nőnek ki, és nem kapcsolódnak szorosan ahhoz. Néhány százéves vagy még rövidebb időre visszatekintő szokások, viselkedési és gondolkozási módok, filozófiai és irodalmi hagyományok minden további nélkül hagyománytalannak, vagy egyenesen antitradicionálisnak minősültek volna, ha az utóbbi fogalom létezik korábban. A mesterségeket is áthatotta az istenközpontúság: amikor nem a személyes Isten felé irányuló formában, akkor valamely megfelelésben álló spirituális módon. Ezért különösen fontos a hagyomány következő szintjének tételezése, a kimondottan, közvetlenül a valláshoz, vallásokhoz kapcsolódó hagyomány (h2). Noha az előző síkon értelmezett hagyomány esetében is számos vallási-szellemi ok áll a háttérben, nyugszik alapként, itt a vallás tudatosan vállalt hagyományairól van szó. Istenorientációról, vallásos devócióról, hitelvekről, hitvallásról, hitvédelemről, ezekből következő rituális és egyéni cselekedetekről, nem intézményesített vagy intézményesült hagyományjelenségekről. Jellegzetes példa a római katolikus szenthagyomány.[8] A vallási hagyományértelmezésnek két további szintje

4 GUÉNON, René: *Megjegyzések a beavatásról.* Szerk. BARANYI Tibor Imre, ford. BARANYI Tibor Imre, VIRÁG László, Debrecen, Kvintesszencia, 2002, 254–259., 283–289. (39. és 44. fej.); Uő: *Beavatás és spirituális megvalósítás.* Ford. BENCZE Tamás, Debrecen, Kvintesszencia, 2006, 137–140. (25. fej.)

5 HANI, Jean: *Isten mesterségei. Bevezetés a munka spiritualitásába.* Ford. KOCSI Lajos, Gödöllő, Sursum, 2017

6 A fentieken kívül lásd még GUÉNON, René: *A mennyiség uralma és az idők jelei.* Ford. BUJI Ferenc, Debrecen, Kvintesszencia, 2006, 64–71. (8. fej.) Számos további helyen az életművében.

7 Bővebb kifejtése HORVÁTH Róbert: *A hagyomány ideája, előzményei és hanyatlásának jelei = Duo Gladii,* 2025, 1. sz., 20–34.

8 A szenthagyomány mibenlétéről lásd COOMARASWAMY, Rama P.: *Mit jelent pontosan a „hagyomány" kifejezés a kereszténységben?* Ford. FARAGÓ Gábor = *Tradíció. A metafizikai tradicionalitás évkönyve.* Szerk. BARANYI Tibor Imre, HORVÁTH Róbert, Debrecen, Kvintesszencia, 2004, 177–188.; Uő: *Az Egyház magisztériuma és kapcsolódó kérdések. I. rész.* Ford. BENCZE Tamás = *Magyar Hüperión,* 2022, 1. sz., 101–112., *II. rész* = uo., 2023, 1. sz., 25–36.

van: az általános és a mélyebb. Az eddig említettek a h2b-t képviselik.

A h2a-hoz kiemelkedő egyházatyák és más vallási szerzők magasabb tanításai tartoznak, amelyek kevésbé széles körben, de később hagyományt képeztek. A h2 két szintje közül egyik sem csupán a kereszténység sajátossága, az eltérések ellenére más vallások hagyományfelfogása is hasonlóképpen strukturálódik. Az általános vallásosság hagyományértelmezése (h2b) mellett megjelenik a nem csupán a hit megvallásával kapcsolatos, nemcsak devocionális vagy hitvédelmi tradicionalitás, hanem olyan hagyományigenlés és hagyományhűség is, amely az adott valláshoz való kötődésen túl kontemplatív és metafizikai tanításokat hoz létre, ilyen tapasztalatokon alapul, és elsősorban ilyenekre irányul. Dionüsziosz Areopagitész, Euagriosz Pontikosz, Johannes Eriugena, Új Teológus Szent Szümeón, Nicolaus Cusanus és mások hagyományértelmezése – miközben tartották magukat az adott vallás előírásaihoz – számos hindu, buddhista és taoista szerzőhöz hasonlóan vallásfeletti szinteket érint.[9] Teljesen érthető ez, hiszen a tradicionális vallások eredeti célja nem a vallás, hanem annak lényege.

A hagyományértelmezések harmadik szintje a hagyomány végső értelmébe és valóságába hatol, ezért olykor nagy kezdőbetűvel írt Hagyomány (h1). Tisztán vallásfeletti, ahogyan Guénon elsőrendű hagyománykifejezése mesterségek és hivatásrendeken túli valóság. Fontos, hogy az eltérő Isten-megjelöléseket és abszolútumelnevezéseket (brahman, taó, buddha, nirvána, mahásúnjatá, az antikvitás főistenei, az Egy, Siva, Visnu vagy Allah) egyaránt az Isten, az abszolútum különböző megközelítéseinek és megnyilvánulásainak tekinti. Isten nézőpontjából – eltérő időkben és helyeken történő önmegnyilatkozásaiként –, sub specie aeternitatis próbál tekinteni a dolgokra, egyetlen eredeti vallást sem hagy Istenen kívül. Emberi nézőpontból hasonlóképpen mindegyik segítheti megérteni Isten valóságát (ezért hagyomány). A vallásfelettiség állítása ugyanakkor bizonyos visszaélésekre adhat és adott okot. Újfent egy konstruált hagyomány tételezésére. Így egyetértünk Mezei Balázzsal abban, hogy a két fogalom – vallás és hagyomány – egymástól elválaszthatatlan.[10] A hagyomány legmagasabb, nyugati filozófiai hagyományokat messze felülmúló formáit a vallás méhében találjuk. A metafizikai hagyományokat is. Onnan erednek, mintegy onnan nyerhetők ki. Következésképpen hibás és etikátlan is elválasztani a hagyományt a vallástól.[11] A nagy kezdőbetűs hagyomány e hibák dacára egy lényegi, tiszta, végső tudást takar és annak átadását (akkor is, ha vitatják a lényegfilozófiák érvényét és dinamikus folyamatfilozófiákban hisznek). Ismételve magunkat: „a nagybetűs Hagyomány (h1) jelentése nem más, mint hogy az ember radikálisan az abszolútummal (teisztikus megfogalmazásban Istennel) való egységre törekszik. Vagyis a legvégsőre, a végtelenre, a felfoghatatlanra. Ez nem mindig sikerült és sikerül, de minden hiteles vallásban és spirituális tradícióban közös, azok formai, idő- és térbeli sajátosságai felett egyöntetű (a végcélt olykor nem-teisztikus módon megragadva). Az abszolútumra irányulni – ez a Hagyomány."[12] Bizonyos szellemi központok, tradicionális szimbólumok, tanítások közvetlenül az elsőrendű hagyományból bontakoztak ki, nem feltétlenül időrendben, de túl az egyéni értékítéleteken, valamint az etnikai, nyelvi, literális megfogalmazások sokféleségén, változatosságán.

Az utóbbi bekezdések úgy kapcsolódnak a mester–tanítvány témához, hogy valamilyen módon mindenfajta mesternek és tanítványnak tekintettel kell lennie erre az organikus hagyományhierarchiára, ha el szeretné kerülni a zűrzavart, amely korunk mester–tanítvány felfogásai kapcsán eluralkodott. Meg kellene látnunk, találnunk a mester ama ideáját, amely a hagyomány mindhárom (négy) említett szintjén jelen van. A régi korok mesterei valamiképpen tekintettel voltak a h2a-ra és a h1-re. Mindenféle specializált vagy elméleti tudás nélkül ismerték a kimondottan szellemi mester ideáját. Legalább „bekalkulálták". Indiában minden hagyomány (parampará, szanpradája) a mester–tanítvány (guru-sisja), mester–követő (guru-cséla) viszonyon nyugodott, és lényegét tekintve maga sem más, mint a mester és családja (gurukula).

De ki is a guru? Mit jelent ez a manapság lejáratott szó? Egy jellegzetesen a h1 jegyében álló meghatározás szerint: „A guru az Önvaló." „Ő végül is az Önvaló."[13] Ez a definíció kapcsolódik a h2a-hoz is, mivel az önvaló itt az átman, a hindu metafizikai tanítások egyik kulcsfogalma, de nem egyszerűen az alsóbb tanítások (például a njája) személyes-egyéni lélek fogalma vagy a szellemi ember általános kifejezése (például a szánkjában). A mester az, aki

9 A vallás magasabb felfogásának példájaként magyarul lásd IMREGH Mónika: *A vallás fogalma Marsilio Ficino Lakoma-kommentárjában = Vallásfogalmak sokfélesége.* Szerk. KENDEFFY Gábor, Bp., KRE, L'Harmattan, 2012, 119–121.

10 MEZEI Balázs: *Vallás és hagyomány.* Bp., L'Harmattan, 2003, 7., 294–306. A hagyomány és a tradíció szétválasztása fogalmilag teljesen önkényes és mesterkélt. (A mi hagyományértelmezésünk alapvetően nem nyelvi és egyéni, mint Mezeié, nem is terhelt annyira a nyugati filozófia szempontjaival, mégis észrevehető néhány egybeesés.)

11 Vö. HORVÁTH Róbert: *Hamvas Béla kereszténysége = Az isteni eredet tudata. Hamvas Béla hagyományai.* Szerk. HORVÁTH Róbert, STAMLER Ábel, Balatonfüred, Hamvas Béla Asztaltársaság, 2024, 262.

12 HORVÁTH: *i. m.* (2025), 22.

13 MAHARSI, Srí Ramana: *Oltalmazó útmutatás.* Szerk. GODMAN, David, ford. BUJI Ferenc, Nyíregyháza, Kötet, 2001, 140., 148. Lásd még uo., 141., 145., 147., 153. és más oldalakon is a kötetben.

minden körülmények közepette egyedülállóan önmaga, látható és láthatatlan módon egyaránt. Mint Isten ipseitasa (önmagasága) vagy aseitasa (önmagától valósága) a keresztény teológiában.[14] Az ember közönségesen és általában nem önmaga, feltételeknek alávetett, nem megszabadult. Például nincs láthatatlan, csak látható énje. Nincs önvalója (anátman), nem is lehetséges, hogy legyen, mint a buddhizmus tanítja. Hindu nézőpontból az egyéni lélek, a szellemi ember spirituális mester segítségével megtalálhatja szabad önmagát (átman), mivel mestere a kifejezés legteljesebb értelmében önmaga. *Ísvaró gururátméti múrtibhéda vibháginé* – „[Daksinámúrti] Úr, guru és átman arculatra osztotta magát" (lényegi azonosságukat és önazonosságát megtartva).[15]

Miként érvényes a szellemi mester e felfogása – a hagyomány szervességének és egyetemességének megfelelően – a kisebb mesterek és alsóbb beavatások esetében is? Az alapgondolat az, hogy az önvaló, az önmagaság több létszinten tükröződik. Az ember lényege nemcsak láthatatlan, meg is nyilvánul. A mesterségek vizsgálatakor René Guénon többször kiemelte a szvadharma (saját törvény) fogalmát.[16] Nem abszolút törvény, nem tisztán metafizikai, de a dharma tükröződése az egyéni sorsban és a személyes adottságokban. Így messzemenően tekintettel kell lenni mindazokra a vonzódásokra, amelyek alsóbb hivatásokhoz kapcsolnak és kötnek bennünket. Nem lehet megszabadulni tőlük a gyakorlásuk nélkül, nem is kell, ám a hangsúly a megszabaduláson van. Az ember egy mesterségen keresztül is megvalósíthatja az önvalót. Noha ez olyan ritka, mint Böhme varga misztikus élménye vagy Ava Kenzó íjászata, a hagyomány szerint lehetséges. „Jobb a saját *dharmá*t, még ha nem is kívánatos, mint a másét mégoly jól bevégezni. Vétket el nem követ az, ki természetéből fakadó kötelmét teljesíti."[17]

A mester–tanítvány viszony kultúrateremtő és civilizációalkotó valóságához tartozik a szvadharma fontosságán kívül, hogy a guru többféle formában megnyilvánul. A tibeti buddhizmus és a bön hagyomány életgyakorlata szerint a tanítványnak több mestere lehet, és több beavatásban (meghatalmazásban) részesülhet. Srí Ramana továbbmegy: „[A gurunak] nem szükséges emberi formában megjelennie. Dattátréjának huszonnégy guruja volt, ideértve az öt elemet, a földet, a vizet és a többit is. [Vagyis] e világ összes tárgya guruja volt."[18] A purának és vaisnavák köztiszteletnek örvendő felfogása szerint az első négy egyetemes isteni megtestesülés-alászállás (mahá-avatára) állat formájában történt, a többi hat ember alakú.[19] Ramana Maharsi egyik mestere – a legfontosabb – egy dél-indiai szent hegy, az Arunácsala volt. Ez vonzotta, vezette őt önmagához, és volt a lehetséges legvégsőre irányuló aszkézisének nem csupán helyszíne, hanem a példája, útmutatója, „szeretetmintája" is, ahogy 1914–1915-ben írt öt himnusza tanúskodik erről.[20]

A szvadharma és a szent objektumok jelentőségének dacára a személyes emberi mester valamiféle többletet jelent. Egy tantrikus szentirat így fogalmaz: „Amikor a gyakorló arra vágyik, hogy mestert találjon, a benne lakozó Úr Szadasiva értő mesterhez vezeti őt. Ezen irányítást illetően, a szent szavak tettei által ragyogó Szadasiva a mozgató, úgy a gyakorló, mint a mester esetében. A gurunak történő hódolatteljes szolgálat felajánlását illetően – a tanítvány részéről, akinek kegyelmet kell kapnia – és a guru által tanúsított együttérzés kegyelmét illetően – a guru részéről a tanítvány felé – csakis az Úr [Śiva] kegyelme a mérvadó. Nehéz elérni a guru és a tanítvány közötti egyesülést az Úr kegyelmi közreműködése nélkül. Ha az Úr nem kedvezne úgy a tanítványnak, mint a gurunak, akkor a tanítvány nem kapna megfelelő utat, hogy gurut találjon és elérje a felszabadulást, a szellemi mester pedig nem kapná meg a tiszteletteljes guru elnevezést. A tiszta ösvényt a tanítvány és a guru között az Úr fekteti le. Elérve a gurut, a megkötözött lelkek szellemileg megvalósultakká (sziddhákká) válnak, és végül elérik az Úrral való egységet, de a tanítvány és a guru közti egység szerepe minden esetben megkérdőjelezhetetlen marad."[21]

Ahmad al-'Alawí sejk, az iszlám hagyomány egyik vallási tekintélye, szóbeli tanításában túlment az utóbb idézett saiva sziddhánta alapszöveg felfogásán, és azt mondta:

---

14 E fogalmak a causa sui (Isten mint önmaga oka) elvével együtt fontos részét képezték például Szent Ágoston, Szent Hiláriusz, Szent Jeromos, Szent Anzelm, Aquinói Szent Tamás, Duns Scotus, Francisco Suárez szemléletének, a nyugati filozófiában pedig Lactantius, Seneca, Plótinosz, Christian Wolff, Spinoza vagy Maurice Blondel bizonyos érveléseinek.

15 SZURÉSVARÁCSÁRJA: *Daksinámúrti-mánaszóllásza-várttika,* 1. 30a. Saját fordítás Sunder Hattangadi digitális szövegközlése alapján: https://sanskritdocuments.org/doc_shiva/manasollasa.html. A teljes szöveg magyarul SZURÉSVARA: *Az elmét megvilágosító magyarázat a Daksinámúrti-himnuszhoz = Ékesen szóló csend. Az advaita eszszenciája.* Szerk., ford. PÁL Dániel, TAMÁS Mónika, Bp., Filosz, 2019, 29–143.

16 GUÉNON: *i. m.* (2024), 62–63.; Uő: *A mennyiség uralma... i. m.* (2006), 67–68.

17 *Bhagavad-gítá,* 18. 47. = Abhinavagupta: *Gítárthaszangraha avagy Összegzés a Srí Bhagavad Gítá valódi és titkos értelméről.* Ford. VIRÁG László, Bp., Persica, 2012, 243.

18 MAHARSI: *i. m.* (2001), 144.

19 Az ötödik, Vámana törpe volt, a tizedik, Kalki, néhány ábrázolás szerint lovával összefonódott férfi lesz.

20 MAHARSI, Srí Ramana: *Öt himnusz az Arunácsalához = Srí Ramana Maharsi összes művei.* Ford. ALDER Mónika et al., Bp., Filosz, 2006, 99–140.

21 *Matanga-páramésvara-ágama,* Vidjá-páda 4. 46–50. Saját fordítás, a Muktabodha Indological Research Institute digitális könyvtárában elérhető kiadás alapján.

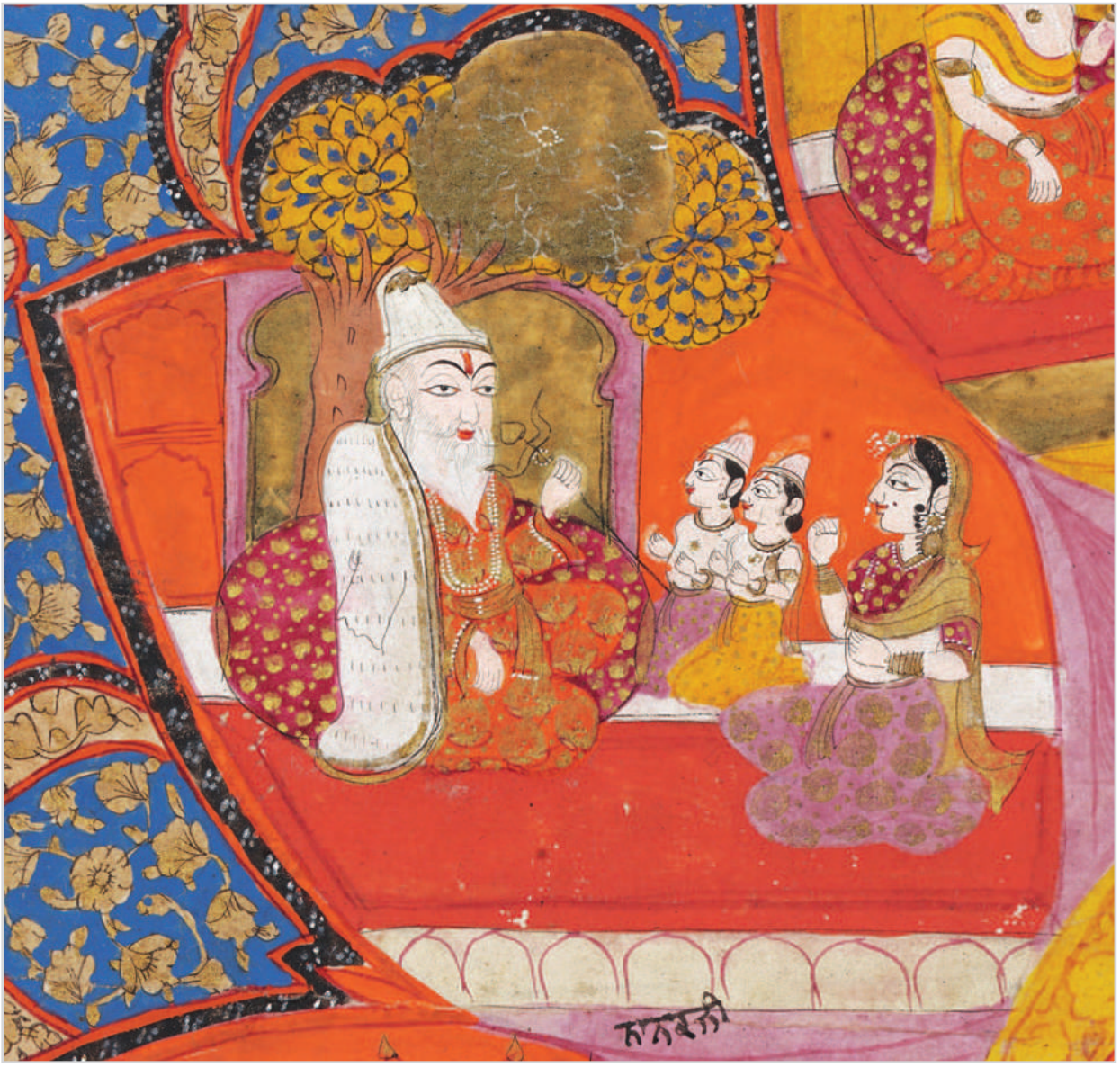

Miha Singh, *Guru Nának családja*, 1839–1843 © Wikimedia Commons

„az, aki megismerte Önmagát, magasabb szintű tudással rendelkezik, mint aki Urát ismerte meg". „Akik Önmaguktól vannak elválasztva, azok elé sűrűbb fátylak ereszkednek, mint akik Uruktól." „Aki Istent Önmagán kívül keresi, az soha nem fogja elérni Őt." „Az összes ember közül azok vannak legtávolabb Uruktól, akik az Ő páratlanságának igenlése során képtelenek mértéket tartani."[22] E felfogás jegyében most megvizsgáljuk, mennyire fontos a tanítvány viszonyulásának miként je a mesteréhez.

Tekintettel a kor szellemi színvonalára, amelyben élünk, ki kell mondanunk a trivialitást, hogy sem a mester keresésének folyamata, sem a megtalált mesterrel való viszony nem információ- vagy tudásszerzésen alapul adekvát esetekben, és meg kellene haladnia a különféle technikák elsajátításának vágyát mint legfőbb szempontot is. Széles körű etikával rendelkező ember számára az „információs társadalom", a „tudásközpontúság" vagy az „élethosszig tartó tanulás" visszatetsző fogalom, mert felismerte, hogy milyen mohóság, merőben egyéni szempontok és gazdasági érdekek állnak mögöttük, úgy személyesen, mint társadalmilag. Az informáltság nem tudás. Hallani és olvasni sok mindenről és a „láttam már" ma egyáltalán nem jelent tudást. Ha működik is az emlékezet, annyira sok az adat, az érzéki benyomás, hogy az információ és a tudás között szükségszerűen szakadék tátong. A vízszintes orientáció már nem az alapja a tengely-

22 *Hikmatu-hu,* 1., 2., 33., 25. = Al-ʿALAWÍ: *i. m.* (2024), 66–67., 70.; LINGS: *i. m.* (1973), 204–206., 211.

szerű, függőleges irányulásnak. A műveltség sem tudás. A filozófia, a bölcsesség szeretete sem bölcsesség. Amit az ember valóban tud, azt spontán módon, szinte óhatatlanul alkalmazza, realizálja is. Természetesen tájékozottnak kell lenni, és jó lenne műveltnek, tanultnak is lenni – mint a szellemi mester kapcsán látni fogjuk –, mert segítik kitágítani a zárt egyéniséget és a személyes sorsot. Mindazonáltal a kitágítás és a kiteljesítés csak meghosszabbítás, nem pedig beteljesedés. A tájékozottság sokszor elveszés a horizontban, a műveltség pedig e folyamat művelése: tanult – eltanult – tudatlanság. Az informáltság tehát nem tudás, a tudás nem bölcsesség (legfeljebb annak névleges szeretete). Ami bizonyos gyakorlati módszerek, technikák elsajátításának a vágyát illeti, leggyakrabban haszonelvűség és szentimentalizmus, technokratizmus és egyéni érdek.

Tradicionálisan a mesterhez való viszony kapcsán sokkal inkább olyan szempontok és kvalitások jönnek szóba, mint a rossz gondolatok és csalódás hiánya vele kapcsolatban, bizalom, hit, odaadás, magába fogadás, mentesség a passzív ráhagyatkozástól és az intellektuális fensőbbség érzetétől, bensővé tétel, éberség, értés, megismerés, isteni alászállás, önismeret, önkorrekciók, megkülönböztető képesség, a külső és a benső egybeesésének felismerése, azonosulás, „örök mester" és „örök tanítvány" egysége.[23] Ezek elcsépelt, egyszerű szavaknak és kifejezéseknek tűnnek, de etikai szempontokon túl, gyakorlati fontossággal bírnak. Évezredeken keresztül meghatározták nemcsak a tanítvány erkölcsét, hanem a konkrét tetteit és az egész hagyomány életét. A tanulási vágyon és a lelkesedésen kívül a figyelem és ráhangolódás olyan szintjeit érték el ilyen bensőséges hozzáállások révén, ami szentnek nevezhető szövegek és kommentárok tízezreit eredményezte világszerte. Nemcsak szektákhoz, irányzatokhoz vezettek, hanem társadalomalkotó, kultúra- és civilizációképző erővel bírtak. Hagyományokat folytattak és teremtettek.

Külön szeretnénk kiemelni, hogy az imént említett kvalitások és hozzáállások milyen alapvető állapotba vezethetik az embert (ha szükségszerűen redukció is lesz, amit írunk). A tanítvány a mester minden mozdulatát tudatosnak látja. Semmilyen esetlegességére nem tekint. Alapvetően mindent a tudatosság megnyilvánulásaként lát a részéről. Így beléphet a tiszta tudatosság állapotába. Maga is elkezdi követni, gyakorolni a mester tudatosságát. Mindegy, hogy ő képzeli-e, vagy sem, a tudatosság állapotában teszi. A fenti képességek és rátekintések gyakorlása a mesterrel való azonossághoz vezetik (ami a mester–tanítvány viszony legfőbb tradicionális célja). Ennek egy speciális technikája a tibeti buddhizmus gurujógája,[24] de átmehet a saját önvaló „kihelyezett" himnikus-költői-metafizikus mesterdicsőítésbe is, mint Szatjamangalam Srí Vénkatarámiér[25] és Muruganár[26] esetében.

Ahhoz, hogy magának a szellemi mesternek az ideáját és valóságát – amely lesugárzik a társadalmi létezés különféle szintjeire és visszatükröződik azokban – megértsük, segítséget nyújthat egy hármas indiai klasszifikáció. Butaság lenne ellenszenvvel viseltetni a kifejezések iránt azért, mert indiaiak, mivel olyan univerzális struktúrát mutatnak, ami a világ más mesterfelfogásaiban ugyancsak tetten érhető. A pandita (ismertebb nem szanszkrit formákban pandit) tanultat jelent, kiemelkedő értelemben. Nemcsak képzettet vagy műveltet, hanem aki a nyelveken és a szövegértelmezéseken túl mitológiai, szimbológiai, kozmológiai, rituális, jogi stb. hagyományokat is ismer. Az ácsárja útmutató, aki már ténylegesen spirituális utat mutat, nem veszve el az intellektuális tudás dzsungelében. A guru, a végső szellemi mester meg is valósította mindazt, amit tud, úgy a speciális, mint a lényegi tudásformák tekintetében. Világosan látja a hagyományt, de a legmagasabb tudást, bölcsességeket adja át. Tradicionálisan minden valódi mester (guru) spirituális útmutató (ácsárja) és művelt (pandita) is.[27] A szellemi mesterben nincs dominanciája az informáltságnak és az elköteleződő szaktudásnak, de azok hiányának sem.

A kimondottan szellemi mester kapcsán felmerül három további szint: dzsagadguru, szadguru és ádiguru. Az előbbi a világmester. Viszonylag sok indiai tanítót neveznek így, ami eléggé félrevezető, mert a védikus India számára „a világ" az indiai szubkontinenst jelentette (legfeljebb a laoszi-kambodzsai-vietnámi Távol-Keletet és Hátsó-Indiát). A magunk részéről egyetlen olyan indiai mestert ismerünk, akire a dzsagadguru bizonyosan érvényes: Csandrasékharéndra Szaraszvatí (1894–1994).[28] A második fogalom, a szadguru a létmester. Némileg

---

23 KIRÁLY Liliom: *Tanítvánnyá lenni = Láthatatlan rezgéseim tánca minden. A hetvenéves László András köszöntése.* Szerk. HORVÁTH Róbert, MURÁNYI Tibor, Bp., Aktémosyné, 2012, 127–133.

24 Egy hiteles bemutatása Dilgo Khjencétől = PATRUL Rinpocse: *A megvilágosodás ékköve. A szemlélet, a meditáció és a cselekvés gyakorlata.* Ford. ERDŐDY Péter, Bp., Farkas Lőrinc Imre, 1999, 89–92.

25 *Tamil recitations at Sri Ramanasramam: A transliteration into Roman script. The Poetical Works of Bhagavan Sri Ramana Maharsi and Hymnson Him.* Tiruvannamalai, Sri Ramana Kshetra, 1998, 147–165.

26 A mester–tanítvány viszony e tamil csodájáról magyarul lásd MURUGANÁR: *A teljesség óceánja.* Szerk. BUTLER, Robert, ford. BUJI Ferenc, Nyíregyháza, Kötet, 2024.

27 Bővebben HORVÁTH Róbert: *Tantrikus ideák: mester és tanítvány = A Tradíció ösvényei. Előadások és tanulmányok a világvallások szellemi hagyományai kapcsán,* 2011, 1. sz., 19–37., külön: 25–28.

28 Magyar nyelven lásd CSANDRASÉKHARÉNDRA SZARASZVATÍ, Srí: *Harminc bölcsesség.* Ford. HORVÁTH Róbert = *Tradíció. A Metafizikai Tradicionalitás Évkönyve.* Szerk. BARANYI Tibor Imre, HORVÁTH Róbert, Debrecen, Kvintesszencia, 2005, 68–74.

könnyebben érthető az európai gondolkozás számára, amennyiben a létező, a létezés és az egzisztencia feletti heideggeri Létre gondolunk. Ekkor a mester magával a Léttel azonos. A harmadik fogalom, az ádiguru hasonlóan személyen túli, ha nem csak történeti és mitológiai síkon mozgunk. Ő is benső, ilyen értelemben ősmester. Az advaita védántában az önvalóval, legbensőbb önmagammal azonos.

Lássunk még egy fogalmi hármast, amely segítséget jelenthet az emberi mester megtalálásában, majd a hozzá való adekvát viszonyulásban. A szellemi mester a pánditjam (tanultság), a báljam (gyermekség) és a maunam (szótlanság) minőségeivel rendelkezik. „Ezért a pap a tanultságról lemondva próbáljon meg gyermekként élni. Amikor mind a tanultságról, mind a gyermekségről lemond, néma bölcs (muni) lesz. A némaságról és a beszédről is lemondva [igazi] pappá válik. – És mivé lesz a[z igazi] pap? – Bármivé [is] lesz, ugyanez marad."[29] Tekintettel a szövegrész utolsó mondatára, a tanult láthatóan nem csak egy mesterrangsor alsó tagja.[30] Évszázadokon keresztül vitákat folytattak arról, hogy a szellemi mester – ez esetben a szannjászin bráhmana – e három sajátossága milyen hierarchikus viszonyban áll egymással.[31] Az alapszöveg azonban kimondja: „ugyanez marad". Másként fordítva: „Az által lesz éppen ilyen, ami által él."[32] Tehát a tanultság, a gyermekség és a némaság egyaránt a sajátossága. Valóban, a spirituális mester nem tanít okvetlenül. De miben áll a gyermeksége és a szótlansága?

A mesterünk gyermek volt és sokszor szótlan. Gyerekes felvetései voltak olykor elvi kérdésekben is, és gyakran csak udvariasságból beszélt. Nem tanított okvetlenül, s nem csak szóval tanított. Nem volt egyszerű ember, de néha olyan, mint egy gyermek. Hallgatásával és az utóbbival is bensőleg elérendő állapotokra mutatott: centrális nyugalom, harc utáni béke, kedély. A legtöbben nem hitték, de ezek a végső megszabadulás ismérvei is. Ádi Sankarácsárja a gyermek minősége kapcsán azt írja, azért következik a tanultság után – nem pedig fejlődéselvűen előtte –, mert embrionális, befelé forduló, alig látható nyomot hagyó Lét. Lényegét tekintve a meg nem nyilvánulás állapota, teljesen magában, önmagaként létezve, minden más nélkül, vagy alig némi mással. „Ezért a báljam alatt a gyermek különleges benső állapotát értjük, azaz az erős érzéki szenvedélyek és hasonlók hiányát. Ezt fejezi ki a [Brahma- avagy Védánta-] szútra azzal, hogy »nem megnyilvánítva«. A tárgyalt tétel jelentése tehát a következő: az illető legyen mentes az álnokságtól, a büszkeségtől stb., ne mutogassa magát a tudás, a tanultság és az erényesség fitogtatásával, ahogyan egy gyermek, akinek érzéki képességei még nem fejlődtek ki, sem törekszik arra, hogy mások előtt produkálja magát."[33]

A spirituális mester harmadik benső minőségét képviselő munit általában külsőleg értelmezik mint némasági fogadalmat tett „igazi papot" vagy szannjászint. Valójában az alapminőséget képező maunam nemcsak a némasággal, szótlansággal, hallgatással és a csenddel, hanem a magány titkával is összefügg. Magányos vadkanként jelképezhetjük az erdőben, aki hangos és vad, ha megzavarják. Nem tűnik a mester magasztos vonatkozásának, de helyesen tesszük, ha tudatunkat másik szimbóluma, a hattyú mellett erre is ráhangoljuk, hogy jól megértsük, jelenvalóvá téve őt. Ádi Sankarácsárja tiszteletben tartja a hagyományt, elfogadva, hogy a maunam a legmagasabb életszakaszban élő személy sajátja, de hozzáteszi, hogy a muni létformára való felszólítás mindenekelőtt a bölcsesség értelmében vett tudást jelenti: felszólítás a valódi, végső tudás (hallgatag) képviseletére. „Az utolsó rendet maunának tekinthetjük, mert a tudás a fő követelménye." „Abban az esetben, ha a tudás elsőbbsége a sokféleség [téves] eszméjének uralkodó ereje miatt nem jön létre, erre az esetre szól a [muniságra, vagyis a tudás elsőbbségére vonatkozó] felszólítás."[34]

*

„A mesterek általi beavatás időtlen idők óta megvalósult ebben az univerzumban" – írja Laksmandzsí Raina egyszerű, de mély, átfogó könyvében.[35] A mester–tanítvány kapcsolat a tradíció egyik legfontosabb eleme, bármilyen komolyabb hagyomány esetében. A leginkább ez biztosítja a folytonosságot és az átörökítést. Ami kimondottan a vallási és spirituális hagyományokat illeti, sokan kizárólag történelmi láncolatnak képzelik a muszlim szilszilát, a kínai „lámpásátadást" vagy a japán „megvilágosodottak

29 *Brihadáranjaka-upanisad* 3. 5. 1. = *A klasszikus upanisadok II.* Szerk., ford. FÓRIZS László, Bp., Filosz, 2016, 63.

30 HORVÁTH: *i. m.* (2011), 27.

31 Lásd például BÁDARÁJANA: *Brahma-szútra* 3. 4. 47. és 50. Valamint eltérő kommentárjait a GRETIL nyilvánosan elérhető digitális könyvtárában: https://gretil.sub.uni-goettingen.de/gretil.html#Vedanta

32 *Brihadáranjaka-upanisad* 3. 5. 1. = *A klasszikus upanisadok II. i. m.* (2016), 63j. Fórizs László értelmezése.

33 SANKARÁCSÁRJA, Ádi: *Brahma-szútra-bhásja (Sáríraka-mímánszá-bhásja)* 3. 4. 50. Saját fordítás, George Thibaut megoldása alapján: https://www.wisdomlib.org/hinduism/book/brahma-sutras-thibaut/d/doc64155.html

34 Uo., 3. 4. 47. Saját fordítás, George Thibaut nyomán, összevetve a szanszkrit kritikai kiadással: https://gretil.sub.uni-goettingen.de/gretil/1_sanskr/6_sastra/3_phil/vedanta/brssbh3u.htm

35 LAKSHMAN JOO, Swami: *Kasmíri saivizmus. Legfőbb titkok.* Ford. RÉPÁSI Zsolt, LAKI Zoltán, Gödöllő, Sursum, 2020, 105.

láncolatát".[36] Kétségtelenül fontos a történeti szakadatlanság, ám az efféle folytonosság hangsúlyozása olyan visszaélésekre adott okot, ahol a láncolat elején Mohamed próféta vagy a történelmi Buddha áll, a végén pedig egy akármilyen mai „mester". Ilyen leszármazási táblázatok csúsztatásokkal is létrehozhatók. A probléma lényege nem az álmesterek erkölcsi hiányosságaiban rejlik, hanem a döntően történelmi szemléletben és a szellemi mélység hiányában. Az imént idézett szvámí – legalább ezeréves tanítást ismertetve – elmondja, hogy az emberi mester–tanítvány kapcsolat az alsó szintje a magasabb mester–tanítvány kapcsolódásoknak.[37] Mindez egyáltalán nem csak a Kelet dolga, egy „keleti ügy". A folytonosságról és a diszkontinuitásról alkotott felfogásunk, a hozzájuk való viszonyunk nagymértékben meghatározza hazánk és az egész világ szellemi sorsát. A tény, hogy a folytonosságot csak időben, ráadásul döntően történelmileg képzeljük el, sokkal többet ártott nekünk, mint gondolnánk.[38]

Nyilvánvalóan nem azokhoz szólunk, akik különös örömüket lelik a diszkontinuitás bizonygatásában vagy akár hangsúlyozásában. A hagyomány fontos sajátja a folytonosság, ám korántsem mindegy, mit értünk ezalatt, hogyan gondoljuk el. Nem szeretnénk sok időt fordítani a hagyomány múlttal való azonosításának tévképzetére, hiszen a hagyomány a jelenben is él, sőt szigorú ismeretelméleti szempontokból egyedül abban. Visszavetül a múltba, de nem a jövő ellenében, képes mindhármat egyesíteni. Az örök jelen és a jelenlét fogalma egyébként maga is tradicionális, tanítások és gyakorlati módszerek sokasága foglalkozik vele, ámbár nem a korszellemet és az annak való megfelelést jelenti (nincs benne „kor"). A hagyomány és az innováció divatos kettősére sem érdemes sok gondolatot szánni, akár szembeállítják a kettőt, akár megpróbálják összeboronálni. Nincs szükség egyik megoldásra sem, mivel a hagyomány képes a megújulásra. Csupán egy dolgot zár ki: a forszírozott, erőszakos modernizálást, az ekként kimutatható, tendenciózus modernitást, amely kifejezetten antitradicionális, nemcsak hagyománymentes, hanem hagyományellenes. Az innováció többféleképpen értelmezhető, mivel több vonatkozásban használják. Ami fontos, hogy eltér a hagyomány megújulásra való képességétől. Az innováció (újítás) nem renováció (megújulás).[39] Csak az újulhat meg spontán és természetes módon, ami régóta létezik. A szándékos újítás általában kizárja a hagyományt, túl könnyen hagyományellenessé válik. Gyakran antitradicionális erők is megpróbálnak hagyománnyá szervesülni,[40] pedig kívül esnek a tradíciókon, és szellemtörténeti léptékben tiszavirág-életűek. Tulajdonképpen groteszk az újítást abszolút értékké tenni, végül is ördögi megőrzés nélkül igenelni. A hagyományban spontán és természetes módon megvan a megújulás képessége, amit az említett okokból nem szabad erőltetni.

„Egyetlen nagy szellemi tradíció sem érthető meg a hagyomány és újítás, folytonosság és változás fogalompárok mentén." „...valaminek a kimondása, megfogalmazása, kifejtése, doktrinális artikulálása kétségtelenül érték, pozitív fordulópont is lehet, ám önmagában nem biztosítja sem teljesen új minőség létrehozását, sem kívánatos korábbi szintek fenntartását. Mindig kérdés marad, hogy az innováció és a változatosság biztosítja-e a folytonosságot." „Több minden, amit újításnak tekintenek, korrigálás kívánt lenni, akkor is, ha más, olykor súlyosabb problémákat vetett fel. [...] A fejlemények gyakran nem mások, mint korábban ki nem mondott evidenciák megtestesülései. Amit egyes tudósok innovációnak látnak, az [valójában renováció, és] gyakran éppen akkor következik be, amikor valami régóta meglévő elhomályosul, s ezért határozottabb megfogalmazásra szorul."[41] A hagyomány épp annyira dinamikus, mint statikus, éppen annyira folyamatszerű, mint alapelvekre épülő. Az antitradíció és a hagyományellenességbe hajló modernizmus-posztmodernizmus nem ilyen. Nincs benne változatlanság. Egyelőre ennyit a folytonosságról.

Hiánypótló könyvének végén Nyirkos Tamás „megszakadt hagyományról", „a középkori és az ellenforradalmi teológia markáns különbségéről", „a kontinuitás megszakadásáról" ír.[42] Amit mond, nem a diszkontinuitás szokványos hangsúlyozása, modern vagy posztmodern hagyomány- és valláskritika. Az „edukációval" kapcsolatos lapos érvelésén, és azon kívül, hogy számonkéri az ellenforradalomi gondolkozóktól saját koruk és sorsuk politikai és egyéb lehetőségeit, e jelenség mindannyiunkat érint: a hagyomány-, vallás- és folytonosság-értelmezés hibáira vezethető vissza. Mint már érintettük, a hagyomány kontinuitását általában láncszerűen értelmezzük, amelyben történetileg sem lehetnek szakadások. De mi a helyzet akkor, ha a hagyomány szakadásokkal, nem vég-

36 Az utóbbi két fogalom kapcsán lásd FREDERICKS, James L.: *Zen buddhizmus.* Ford. LÁZÁR Júlia = *Lélekenciklopédia. A lélek szerepe az emberiség szellemi fejlődésében I.* Szerk. KOPECZKY Rita, Bp., KRE, L'Harmattan, 2015, 517. A négykötetes *Lélekenciklopédia* az utóbbi évtized egyik legjelentősebb magyar, valóban szellemi vállalása. Nemzetközi viszonylatban is páratlan.

37 LAKSHMAN JOO: *i. m.* (2020), 106.

38 Gondoljunk a Szentháromsággal való személyes istenkapcsolatra.

39 HORVÁTH Róbert: *John L. Brockington:* A szent fonál = *Keletkutatás,* 2009. tavasz, 144.

40 HORVÁTH: *i. m.* (2024), 255.

41 HORVÁTH: *i. m.* (2009), 147., 146., 144.

42 NYIRKOS Tamás: *Az ötfejű sas. Teológia és politika a francia ellenforradalomban.* Máriabesnyő, Attraktor, 2014, 128., 133.

leges törésekkel is számol? Ha a hagyomány magában foglalja a diszkontinuitást is? Nem abban az értelemben, hogy magába fogadná az őt gyengítő, majd ellehetetlenítő hagyományellenességet, hogy csorbulna például az apostoli szukcesszió jelentősége, hanem olyan tekintetben, hogy a saját jól felfogott érdekében operál töréspontokkal és diszkontinuitással is. (Természetesen nem csak az ellenforradalmárok esetére gondolunk.)

A hagyomány fentebb megállapított három (négy) szintje tekintetében egyértelműen vannak töréspontok és diszkontinuus mozzanatok, de anélkül, hogy a tradíció fogalmi alkalmazhatósága megszűnne, hogy az antitradíció az elvi keretrendszerébe kerülne, vagy hogy a szintek közötti szerves kapcsolódás ellehetetlenülne. Hasonló szerepet játszik a diszkontinuitás az emberi mester és az isteni mester között. A tanítványnak emberi mestere van, mesterei vannak, ez mégsem zárja ki az isteni mestert, mestereket, például azt, hogy maga Jézus Krisztus, a Fiú-Isten, az egyetlen isteni megtestesülés az ő mestere. Egyedül abban az esetben, ha a folytonosságot rosszul tételezi, és a diszkontinuitásnak semmilyen tradicionális szerepet nem szán. Amennyiben olyan módon valósul meg a mester–tanítvány kapcsolat, amit megpróbáltunk kifejteni, a külső folytonosság mellett kialakul a benső is. És a kettő egy némiképp diszkontinuus mozzanat révén kapcsolódik egybe.

A hagyomány láncszerű folytonosságának képét Julius Evola a következők révén korrigálja: „Vannak olyan esetek is, amikor egy [tradicionális szellemi] befolyás jelentős tér- vagy időbeli távolságokból – tehát materiálisan kimutatható átadás nélkül – »bukkan fel újra«, úgy, mint amikor egy örvény a folyó áramlásának egyik pontján eltűnik, hogy azután egy másik ponton újra felbukkanjon. [...] tekintetbe kell venni azt az esetet is, amikor a kérdéses befolyás időben később hat, és a későbbi kibontakozásban átalakítja, gazdagítja, sőt kiigazítja egy hagyomány eredeti anyagát. Úgy tűnik, hogy bizonyos mértékben ez történt, amikor az őskereszténység anyagából kialakult a katolikus hagyomány."[43] E hasonlatban a hagyomány folytonosságának a folyó felel meg, amit Evola a felbukkanó örvény szimbólumával helyettesít. És azt tudjuk mondani, helyesen teszi, mert a hagyomány valóban felöleli a diszkontinuitást is.

Van egy honi példa erre. Sokak által ismert László András személyes kapcsolata Hamvas Bélával, és többek számára az is, hogy intenzív kapcsolatuk ellenére nem tekintette mesterének Hamvast. Olykor bírálta is.[44] Buji Ferenc ismeri ennek a kapcsolatnak a súlyát, gyakran a különbségeket emelve ki: „László András a hamvasi tradicionalitást vitte tovább, noha – kialakítva egy egyéni színezetű tradicionális metafizikát – sok tekintetben másként értelmezte a tradíciót, mint Hamvas."[45] E megfogalmazás kétségtelenül igaz, de az efféle diverzitások és diszkontinuitások vajon mindig, minden tekintetben ellentmondanak a tradicionális folytonosságnak és a láncolat elvének? Nem hisszük. A hagyományok világában gyakran kiderül, hogy az eltérések, a változatosság, az egyesítő tényező hiánya és a diszkontinuitás ugyanoda, vagyis a hagyomány, a tradicionalitás elve felé mutat. Erre sokszor megerősítéseket is találunk. A jelen esetben: „Bizonyos értelemben útmutatóm volt, tehát bizonyos értelemben a mesterem."[46] Hamvas és László András viszonya megmutathatja, hogy létezik kontinuitás nem nyilvánvaló módon is; főként, ha megnézzük, hogy hallgatói-tanítványai folytatják Hamvas Béla legkedvesebb témáit, tradicionális szentiratok és szövegek fordítását, valamint krizeológiai vizsgálatok közlését.

Eddig többé-kevésbé külsőleges példákat hoztunk a hagyományban szerepet játszó nem-folytonosság mellett. A h2a és a h1 hagyománykategóriák jegyében álló metafizikai tanítások kimondják, hogy a szerves tradicionális kapcsolódások ellenére olykor radikális törés van például a teremtett világ, a világi létezés (legyen oly szellemi is) és az abszolútum, a legvégső, az Isten között. Ám a személyes életünkben is számos diszkontinuus mozzanatot tapasztalhatunk. A vallási-spirituális hagyományok nem hagytak bennünket magunkra a nem-folytonosságot illetően sem. Amikor éjjel elalszunk, álmok után a mélyalvásba merülünk, már nincs módunk gondolkodni, imákat mondani, ahogy két gyökeresen eltérő létállapot között sem. E törések áthidalásához egy metafizikai „ugrásra" van szükség a feltétlenbe, a feltételek nélkülibe, a tiszta metafizikumba, amit – hogy a mindenség felfakadhasson belőle – a hagyományok legfelső szintjei képviselnek. A „szakadással", a „mélységgel" kapcsolatos „ugrást" az ébrenléti állapotok során kell begyakorolni, egy kimondottan metafizikai kontinuitásba és nem blaszfém diszkontinuitásba vetett hit és tudás révén, ami a Feltétlenre, az örök Istenre irányul.

---

43 EVOLA, Julius: *Íj és buzogány.* Ford. DÁVID Andrea, Debrecen, Kvintesszencia, 2022, 281. (19. fej.)

44 LÁSZLÓ András: *Hamvas Béla és a tradicionalitás. Előadás, 1997 = Krízis és karnevál. Hamvas Béla emlékezete.* Szerk. AMBRUS Lajos, Bp., Nap, 2009, 201–208.

45 BUJI Ferenc: *Poeta sacer hungaricus. Hamvas Béla arcai = Új Forrás,* 2021, 4. sz., 16.

46 LÁSZLÓ András *(teológus)*. BOSNYÁK Sándor *interjúja 1981. március 31-én = In memoriam Hamvas Béla. Visszaemlékezések Hamvas Bélára.* Szerk. DARABOS Pál, MOLNÁR Márton, Bp., Hamvas Béla Kultúrakutató Intézet, 2002, 132.